

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ БАНКРУТСТВА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE FEATURES OF THE BANKRUPTCY OF STATE ENTERPRISES IN UKRAINE

Петрович А.І., студентка
міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті висвітлено особливості банкрутства державних підприємств, а також повноваження органів управління щодо їх участі в процедурі банкрутства державних підприємств. Досліджено проблеми визначення повноважень органів управління державним підприємством, а також надається аналіз судової практики щодо вирішення питань, пов'язаних із повноваженнями органів управління боржником у процедурі банкрутства державного підприємства. Здійснено порівняльний аналіз положень щодо особливостей банкрутства державних підприємств чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника, або визнання його банкрутом» та аналогічних положень проекту ухваленого Кодексу України з процедур банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, державні підприємства, орган управління.

В статье освещены особенности банкротства государственных предприятий, а также полномочий органов управления относительно их участия в процедуре банкротства государственных предприятий. Изучены проблемы определения полномочий органов управления государственным предприятием, дан анализ судебной практики по решению вопросов, связанных с полномочиями органов управления должником в процедуре банкротства государственного предприятия. Проведен сравнительный анализ положений об особенностях банкротства государственных предприятий действующего Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» и аналогичных положений проекта принятого Кодекса Украины по процедурам банкротства.

Ключевые слова: банкротство, государственные предприятия, орган управления.

This article covers questions about the specifics of the state enterprises bankruptcy, as well as the powers of the governmental bodies participation in the bankruptcy procedure of state enterprises. In addition, the author explains certain issues of the authorities of the state enterprises bodies, and also gives an analysis of judicial practice that resolves some issues about the debtor in the bankruptcy procedure of a state enterprise and powers of the governing bodies in it. At the same time, the author carries out a comparative analysis of the norms and specifics of the current Ukrainian law "On Renewal of the Debtor Solvency or Declaring Its Bankruptcy" and similar norms of the draft law adopted Code of Ukraine on bankruptcy procedures. The author covers issues on the definition of the boundaries of powers of the governing bodies of state enterprises with their participation in the bankruptcy procedure; the powers of the governing bodies are compared with the powers of fees and committees of creditors of the debtor. The purpose of this work is to study the specifics of the bankruptcy procedure of state enterprises, as well as the identification of problematic issues regarding the powers of the governing body of state enterprises in bankruptcy proceedings. The relevance of this work is to study the specifics of the implementation of the bankruptcy process of state enterprises, which are prerequisites for creating an effective mechanism for the legal regulation of bankruptcy of a particular category of debtor enterprises. This work is about the great instrumental and practical significance for the scientific and legal solution of problems and conflicts arising from the bankruptcy of state enterprises. Also, the author proposes his own ideas for solving the problems identified in the article related to the participation of the debtor's governing bodies in the bankruptcy procedure of a state enterprise.

Key words: bankruptcy, state-owned enterprises, governing body.

*Банкрутство державних підприємств
як лакмусовий папірець розвитку державного
сектора економіки України*

У сучасній правовій державі економіка – один із найвагоміших елементів фінансової незалежності держави, складник якої – прибуткова діяльність державних підприємств, майновою основою діяльності яких є майно державної форми власності. Незважаючи на значні майнові активи державних підприємств, а також наявність підтримки з боку держави у вигляді різноманітних асигнувань із державного бюджету, прибутковість господарської діяльності державних підприємств безпосередньо залежить від зовнішніх чинників, зокрема від світових та макроекономічних процесів та явищ. Ооднією з ознак світової економічної та фінансової кризи, які безпосередньо позначилися на Україні, є зниження темпів розвитку державного сектора економіки та прибутковості господарської діяльності державних підприємств, неефективність, корумпованість управління, що стало однією з головних причин банкрутства таких суб'єктів підприємницької діяльності, як державні підприємства.

Актуальність статті полягає в дослідженні деяких особливостей здійснення процесу банкрутства державних підприємств, що є передумовою створення ефективного механізму правового регулювання банкрутства окремої категорії підприємств-боржників. Важливо розуміти, що саме дозволить усунути небезпеку визнання боржником платоспроможного суб'єкта, здійснити процедури припинення його діяльності з урахуванням інтересів самого підприємства, його працівників, регіону, держави.

Сьогодні очевидний інтерес до цієї проблеми з боку вчених, які фундаментально й епізодично її досліджують. Зазначимо праці таких вітчизняних правознавців: П. Баранцева, А. Бобкової, О. Вінник, М. Гайворонського, П. Геги, В. Джуна, А. Єфименко, В. Мамутова, В. Нусінова, Б. Полякова, С. Тенькова, М. Тітова, В. Щербіні й інших.

Нині процес банкрутства регулюється Господарським кодексом України та спеціальним Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343–XII у редакції від 4 квітня 2018 р. (далі – Закон), якими визначено порядок та процедуру відновлення платоспроможності суб'єктів господарської діяльності.

Метою дослідження в межах даної статті є аналіз деяких особливостей банкрутства державних підприємств відповідно до чинного законодавства України. Якщо проаналізувати положення чинної редакції Закону щодо банкрутства державних підприємств, то за можливістю й особливостями банкрутства всі державні підприємства можна поділити на такі групи:

– казенні підприємства – вони не можуть бути визнані банкрутами, оскільки до них Закон як не застосовувався, так і не застосовується (ч. 5 ст. 2 Закону);

– державні комерційні підприємства та підприємства (господарські товариства), у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50%, – вони можуть визнаватися банкрутами з урахуванням особливостей, передбачених у ст. 96 Закону;

– господарські товариства, у статутному капіталі яких частка державної власності становить 50% або мен-

ше, – вони можуть визнаватися банкрутами загальним порядком¹.

Відповідно до Закону, процедура банкрутства – це передбачені законом способи і порядок дій уповноважених осіб під час виконання встановлених судом дій щодо підприємства-боржника. На думку О. Коваленка, банкрутство – це один із ключових елементів ринкової економіки й інститут розвинутої системи громадського та торговельного права. Це механізм, який дає можливість уникнути катастрофи та вигідно розпорядитися коштами².

Справді, основною метою процедури банкрутства є відновлення платоспроможності боржника шляхом вжиття визначених законом заходів щодо «оздоровлення» фінансового стану підприємства. Застосовуються такі процедури банкрутства: розпорядження майном боржника, санація (відновлення платоспроможності) боржника, ліквідація банкрута, мирова угода, які є незалежними стадіями провадження про банкрутство. Також чинним законодавством України визначено проведення досудового банкрутства (досудової санації) як одного із заходів відновлення платоспроможності боржника без відкриття суду провадження про банкрутство.

18 жовтня 2018 р. Верховною Радою України ухвалено Кодекс України із процедур банкрутства (далі – Кодекс), основною метою якого є встановлення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом із метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Цей Кодекс набирає чинності через шість місяців із дня його офіційного опублікування (19 квітня 2019 р.), крім положень, які визначають створення електронної торгової системи й авторизації електронних майданчиків, які набирають чинності через три місяці із дня офіційного опублікування Кодексу.

З моменту набуття чинності Кодексом втрачає чинність Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440).

Згідно із чинним законодавством України, на відміну від законодавства Сполучених Штатів Америки (далі – США) та деяких держав Західної Європи, банкрутство допускається лише щодо юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Однак залежно від їхньої організаційно-правової форми та статусу законодавством визначено деякі особливості щодо проведення банкрутств окремих видів суб'єктів господарювання.

Також новий Кодекс містить зміни щодо особливостей застосування процедур банкрутства до державних підприємств, які необхідно розглядати нерозривно із чинним Законом.

Відповідно до ст. 96 Закону та Кодексу, визначені певні особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50%.

У ч. 1 ст. 96 Закону, яка перекликається із ч. 1 ст. 96 Кодексу, встановлено обов'язок боржника доводити свою належність до державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50%. Зважаючи на те, що подання боржником відповідних документів вже давно є встановленим правилом, вважаємо, що ця новела не привнесе нічого нового в практику розгляду судами справ про банкрутство відповідних підприємств.

У ч. ч. 6–9, 12, 14 ст. 96 Закону, а також у ч. ч. 2–3, 8, 9, 12 визначені роль та повноваження Кабінету Міністрів України й органів, уповноважених управляти державним майном у сфері запобігання банкрутству державних підприємств і у провадженні в справах про їх банкрутство.

У результаті аналізу норм чинного Закону можна констатувати, що вітчизняний законодавець наділив органи, уповноважені управляти державним майном, широкими повноваженнями в судових процедурах банкрутства. Так, відкриття провадження в справі про банкрутство за заявою боржника не припиняє повноважень органу управління майном боржника (ч. 6), органи, уповноважені управляти державним майном, в особі уповноважених представників, залучаються господарським судом до участі в справі про банкрутство (ч. 7), вони можуть брати участь із правом дорадчого голосу в зборах кредиторів та роботі комітету кредиторів (ч. 8), за участю таких органів господарський суд призначає керуючих санацією та ліквідаторів державних підприємств (ч. 9), їм надсилаються копії судових рішень у провадженнях у справах про банкрутство (ч. 14)³.

Отже, на відміну від процедури банкрутства звичайних суб'єктів господарювання, однією з особливостей банкрутства державних підприємств є участь у процедурі органів управління державного підприємства, які, відповідно до ст. 96 Закону, наділені значними повноваженнями щодо погодження плану санації, кандидатури арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора), затвердження ліквідаційних мас та підписання мирової угоди.

До того ж одним із найбільш важливих питань банкрутств державних підприємств на практиці є визначення меж повноважень та компетенцій органів управління боржником у процедурі банкрутства, а також встановлення гарантій щодо уникнення зловживань із боку органів управління щодо наданих їм повноважень.

Так, наприклад, у справі № 910/12727/16 ухвалою від 19 квітня 2017 р. Господарського суду м. Києва призначено керуючого санацією за відсутності погодження органу управління майном, на підставі того, що, згідно зі ст. 26, 114 Закону, основним обов'язком комітету кредиторів є подання клопотання до суду про затвердження погодженої кредиторами кандидатури арбітражного керуючого – керуючого санації. Участь органу управління та порядок узгодження кандидатури керуючого санації органом управління жодним чином не визначені законодавством, тому суд призначив керуючого санацією, запропонованого комітетом кредиторів, а не кандидатуру, надану органом управління⁴.

Водночас наявна й інша практика щодо призначення арбітражних керуючих у справі про банкрутство державних підприємств. Так, постановою Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) від 19 квітня 2017 р. у справі № 24–7/210–05–8241 колегія суддів дійшла висновку про те, що погодження кандидатури арбітражного керуючого органом управління майном є однією з гарантій захисту інтересів держави в процедурі банкрутств державних підприємств, тому місцевий суд під час призначення арбітражного керуючого повинен враховувати інтереси як кредиторів, так і органу управління, за відсутності консенсусу між учасниками справи про банкрутство щодо кандидатури арбітражного керуючого – зобов'язаний керуватися принципами балансу між публічними та приватними інтересами, у зв'язку із чим залишено ухвалу місцевого

¹ Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01–06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». URL: <http://www.arbitr.gov.ua/news/1171/>.

² Коваленко О., Склярєнко К. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки. URL: http://www.zgija.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf.

³ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України в редакції від 4 квітня 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

⁴ Ухвала Господарського суду м. Києва від 19 квітня 2017 р. у справі № 910/12727/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68503938>.

суду про призначення арбітражного керуючого від 26 жовтня 2016 р. без змін⁵.

Така проблема є і щодо визначення повноважень органів управління боржника (державного підприємства) у разі погодження плану санації чи ліквідаційного балансу боржника.

Так, плани санації, мирові угоди, переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50%, підлягають погодженню з органом, уповноваженим управляти державним майном (ч. 12 ст. 96 Закону). За відсутності такого погодження план санації та мирова угода затверджено господарським судом не підлягають, а включене до переліку ліквідаційної маси майно банкрута не може бути реалізованим.

На думку О. Черненка, така норма ставить у залежність від волі представників органів, уповноважених управляти державним майном, здійснення санації, укладення мирової угоди в справі про банкрутство та продаж майна державного підприємства-банкрута. Водночас автор припускає, що ця норма, з одного боку, сприяє недопущенню банкрутства важливих державних підприємств, з іншого ж боку, вона призводить до корупційних зловживань представників органів, уповноважених управляти державним майном⁶.

Законом не передбачено жодного порядку чи строків щодо погодження плану санації, мирової угоди чи ліквідаційної маси органом управління, тому застосування даної норми на практиці часто уможливує для органів управління боржником зловживання їхніми повноваженнями щодо погодження плану санації чи ліквідаційної маси. Судова практика із цього питання зовсім інша: у справі № 910/12727/16 Київським апеляційним господарським судом затверджено план санації боржника без його погодження з органом управління, оскільки судом установлен-

но участь представників органу управління в засіданнях комітету кредиторів щодо розроблення плану санації, що, на думку колегії суддів, свідчить про участь органу управління в процедурі банкрутства та забезпечення публічних інтересів держави та боржника⁷.

Варто звернути увагу на те, що, згідно із Законом, органи управління наділені також повноваженнями щодо затвердження мирових угод, планів санації та ліквідаційних балансів. Однак на практиці постає питання щодо встановлення таких повноважень безпосередньо за окремими органами державної влади, до сфери управління яких входять державні підприємства. Одним з яскравих прикладів відсутності повноважень щодо погодження планів санації, мирових угод у процедурі банкрутства державних підприємств, віднесених до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у Положенні про яке, на відміну від Положення про Міністерство аграрної політики, не зазначені повноваження щодо способів участі представника Міністерства економічного розвитку і торгівлі України як органу управління боржником.

У підсумку варто зауважити, що, згідно із чинним законодавством про банкрутство, межі повноважень органів управління в процедурі банкрутства державних підприємств, незважаючи на спеціальне законодавство, остаточно не визначені, що є проблемою під час відновлення платоспроможності державного підприємства – боржника. Законодавцем із метою вирішення проблеми щодо повноважень органів управління майном, а також виключення можливості зловживання органами управління наданими повноваженнями та затягування процедури банкрутства державних підприємств виключено норми щодо повноважень органів управління, пов'язаних із погодженням планів санації, мирової угоди чи ліквідаційної маси, а також повноваження щодо участі органу управління в призначенні керуючих санацією або ліквідаторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України в редакції від 4 квітня 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
2. Проект Кодексу України із процедур банкрутства № 8060 від 26 лютого 2018 р. у редакції від 16 жовтня 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518.
3. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Указ Президента України № 634/2011 від 31 травня 2011 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>.
4. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Указ Президента України № 500/2011 від 23 квітня 2011 р. URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/108>.
5. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: інформаційний лист ВГСУ від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/news/1171/>.
6. Черненко О. Банкрутство державних підприємств за законодавством України. *Юридичні науки*. 2013. № 2 (96). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKNU_Yur_2013_2_18.pdf.
7. Коваленко О., Скляренко К. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf.
8. Постанова ВГСУ від 19 квітня 2017 р. у справі № 24-7/210-05-8241. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66138746>.
9. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 26 липня 2017 р. у справі № 910/12727/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68015440>.
10. Ухвала господарського суду м. Києва від 19 квітня 2017 р. у справі № 910/12727/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68503938>.

⁵ Постанова ВГСУ від 19 квітня 2017 р. у справі № 24-7/210-05-8241. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66138746>.

⁶ Черненко О. Банкрутство державних підприємств за законодавством України. *Юридичні науки*. 2013. № 2 (96). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKNU_Yur_2013_2_18.pdf.

⁷ Постанова Київського апеляційного господарського суду від 26 липня 2017 р. у справі №910/12727/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68015440>.